

Гужва І.Ю.

*доктор економічних наук,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-482-8-2>

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ВИРОБНИЦТВА ТА ЕКСПОРТУ В УКРАЇНІ

Останнім часом в Україні відбувся стрімкий прогрес у розвитку державної політики, спрямованої на підтримку вітчизняної переробної промисловості. Програма часткової компенсації вартості с/г техніки та обладнання вітчизняного виробництва, запуск і розширення програм «Доступні кредити 5-7-9%», «Гранти на створення або розвиток переробного підприємства», реальний запуск роботи експортно-кредитного агентства (принаймні його функцій зі страхування експортних контрактів) і надання йому функції зі страхування прямих інвестицій та дивідендів інвесторів від воєнних і політичних ризиків, удосконалення організаційно-економічного механізму та надання реальних податкових і фіскальних стимулів для інвестування у виробничу діяльність в індустриальних парках, а також при реалізації проектів зі значними інвестиціями, запровадження локалізації (вимог щодо наявності місцевої компоненти) в публічних закупівлях деякої машинобудівної продукції, реалізація інших бюджетних програм розвитку відчутно вплинули на інвестиційну привабливість та динаміку вітчизняного виробництва, допомогли багатьом підприємствам вистояти і розвиватися в складних умовах воєнного стану.

Однак перспектива європейської інтеграції України породжує ряд викликів щодо необхідності удосконалення та подальшої розбудови державної політики розвитку виробничо-експортного потенціалу. Одним із таких викликів є поступова адаптація і гармонізація принципів і новітніх підходів до державної підтримки економіки з тими, які давно діють чи тільки формуються в ЄС під тиском нових геополітичних реалій.

Не менш важливо при цьому розробити і спромогтися втілити таку систему заходів, яка дасть вітчизняним виробникам можливість належно підготуватися до входження у висококонкурентний спільний ринок ЄС, беручи до уваги руйнівні наслідки війни для української економіки в цілому. Все це висуває перед політичною елітою України складне завдання з розробки комплексної промислової політики, яка ефективно поєднає і узгодить різноманітні інвестиційні стимули, податкові пільги, інструменти регулювання зовнішньої торгівлі, торгіву дипломатію, засоби спрощення доступу до фінансових ресурсів, розвиток освіти та технічної підготовки фахівців, забезпечивши при цьому оптимізацію і полегшення бюрократичного тягаря регуляторних практик в усіх сферах державного втручання в національну економіку. Позитивним аспектом євроінтеграційних устремлень України у цьому контексті стане можливість одержати доступ до значних обсягів фінансування низки проектів розвитку від європейських фондів і програм підтримки.

Необхідно зазначити, що сучасна інвестиційна політика в ЄС проводиться згідно з Керівними принципами Єврокомісії з регіональної державної допомоги від 29 квітня 2021 року [1]. Вони передбачають надання державної допомоги у вигляді компенсації інвесторам частки їх капіталовкладень різними способами: пільгові відсоткові ставки за кредитами; списання боргів; аванс, що підлягає поверненню; грант, що підлягає відшкодуванню (державна позика, яка виплачується на реалізацію інвестиційного проекту та умови повернення якої залежать від результатів його реалізації); держгарантії; податкові пільги та звільнення від сплати податків; фінансування ризиків тощо.

Допомога розповсюджується на інвестиції у матеріальні активи (і нематеріальні активи, якщо вони безпосередньо задіяні у виробничому процесі) та витрати на з/п, пов'язані зі створенням робочих місць, обчислені на дворічний період. Вона покриває також витрати на оренду землі і лізинг виробничого обладнання, якщо після виплати всіх платежів обладнання переходить у власність інвестора. Максимальний розмір державної підтримки залежить від величини підприємства, розвитку і географічної

віддаленості регіону, в якому реалізується інвестиційний проект, і може сягати 10–70% від обсягу капітальних інвестицій.

В Україні також доцільно запровадити програму компенсації інвестицій, для початку через податки. У рамках такої програми слід створити Реєстр інвесторів, що реалізують проекти у сфері переробної промисловості, надавши їм право на такі пільги:

- звільнення від сплати ПДВ при імпорті (ввезенні) обладнання на строк до трьох років;
- звільнення від податку на прибуток підприємств на строк до десяти років від початку реалізації інвестиційного проекту;
- часткове або повне звільнення від земельного податку та орендної плати за землю за рішенням органу місцевого самоврядування.

При цьому так само доцільно обмежити максимальний обсяг компенсації залежно від величини підприємства і суми капіталовкладень.

Водночас слід розширювати ті програми підтримки, які вже показали свою ефективність. Це стосується передусім програми часткової компенсації вартості сільгосптехніки та обладнання вітчизняного виробництва. Протягом 2017–2021 рр. ця програма дозволила збільшити частку вітчизняного обладнання і техніки для сільського господарства на внутрішньому ринку з 15,2% до 33,0%. Після відновлення дії програми з квітня 2024 р. у ній уже взяли участь 1,1 тис. аграріїв, які придбали з компенсацією понад 1,5 тис. одиниць сільгосптехніки на суму 1,2 млрд грн. Очікується, що це сприятиме заміщенню до 10% імпорту продукції с/г машинобудування вітчизняними аналогами до кінця 2024 року [2].

Поряд з цим в Україні продовжують працювати машинобудівні компанії, які виробляють високоякісну техніку та обладнання для потреб інших галузей, крім сільського господарства, але також перебувають у вкрай складному становищі, викликаним руйнацією економіки в умовах війни. З іншого боку, підприємствам, що потребують відповідних техніки та обладнання, наразі може бути складно сформувати платоспроможний попит через кризовий стан в національному господарстві. Тому вбачається за доцільне запровадити аналогічний існуючому механізм часткової компенсації вартості техніки і обладнання,

тільки для потреб галузей переробної промисловості і кінцевих споживачів машинобудівної продукції не з числа фермерських господарств чи аграріїв. Компенсацію в розмірі до 20% від вартості техніки і обладнання (без урахування ПДВ) слід надавати промисловим виробникам і споживачам приватної і колективної форми власності при придбанні широкої номенклатури відповідної продукції – від громадського транспорту і спецтехніки до енергетичного обладнання, ліфтів і світлофорів.

З тих же міркувань доцільно розширювати політику локалізації в публічних закупівлях, запровадження якої стало вагомим кроком на шляху використання попиту держави як інструменту для залучення інвестицій та розвитку інновацій з метою стимулювання зайнятості і забезпечення технологічної спроможності вітчизняної промисловості. Наразі під локалізацію підпадає продукція енергетичного машинобудування, двигуни, насоси і компресори, локомотиви, засоби залізничного та громадського транспорту, літальні апарати, причепи і напівпричепи, гірничодобувне і будівельне обладнання тощо. Але існують усі передумови та потенціал для застосування локалізації у закупівлях ліфтів, дизельних насосних станцій, екскаваторів-навантажувачів, виробів з металів (драбин, стрем'янок, риштування), електричних кабелів, проводів та шнурів, оптоволоконних та радіочастотних кабелів, продукції легкої промисловості, а також в низці оборонних закупівель.

Важливо також розвивати в Україні світовий тренд на екологізацію публічних закупівель, що полягає у цілеспрямованому використанні публічних закупівель для підтримки вітчизняних виробників, які здійснюють кроки на шляху декарбонізації своїх виробничих процесів або пропонують принципово нові кліматично нейтральні альтернативи, виготовлені із застосуванням чистих технологій. Подібні підприємства особливо потребують гарантованого ринку збуту для досягнення ефекту масштабу на початкових етапах запуску «зелених» виробництв, для яких характерні вищі ризики і менш сприятливі умови цінової конкуренції порівняно виробниками, які зберігають традиційні технологічні процеси. Тому політика екологізації публічних закупівель стоїть на засадах відкидання цінового критерію як

ключового фактору визначення переможців тендерів й активної ролі держави у цілеспрямованому пошуку «зелених» виробництв для організації партнерства через публічні закупівлі.

Не менш важливим вбачається здійснення наступних кроків для розвитку системи державного стимулювання виробничо-експортного потенціалу України:

- створення державного банку відбудови та розвитку, що забезпечуватиме довгострокове пільгове фінансування та консалтингову підтримку стратегічно важливих інфраструктурних, промислових й інноваційних проектів;
- створення мережі торгових представництв при посольствах України за кордоном з метою захисту законних інтересів суб'єктів ЗЕД на зовнішніх ринках, сприяння просуванню вітчизняних товарів на зовнішні ринки, виявлення і упередження застосування з боку країн обмежувальних заходів і недобросовісної конкуренції в торгівлі;
- залучення додаткового фінансування для вже діючих програм.

В умовах євроінтеграції в Україні необхідно побудувати логічно завершений, комплексний механізм державної підтримки виробництва і експорту на засадах норм і правил ЄС. Важливими кроками у цьому напрямі повинні стати створення банку розвитку, мережі торгових представництв, реалізація програми компенсації інвестицій через податки, часткової компенсації вартості продукції машинобудування (за аналогією до програми при купівлі сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва), розширення переліку товарів, які підлягають локалізації в публічних закупівлях тощо.

Література:

1. Communication from the Commission Guidelines on regional State aid 2021/C 153/01. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021XC0429%2801%29>
2. «Зроблено в Україні»: За серпень аграріям нарахували майже 100 млн грн компенсації за придбану с/г техніку українського виробництва. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zrobлено-v-ukraini-za-serpen-ahrariiam-narakhuvay-maizhe-100-mln-hrn-kompensatsii-za-prydbanu-sh-tekhniku-ukrainskoho-vyrobnytstva>